

Zitierhinweis

Pánek, Jaroslav: review of: Jaroslav Mrázek, Svět očima Samuela P. Huntingtona. Pohled z historickosociologické perspektivy, Praha: Karolinum, 2014, in: Český časopis historický, 2015, 4, p. 1072-1075, DOI: 10.15463/rec.1367571938

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

zejména doklady studentské emancipace mimo režimní struktury (Připomínky studentů klasické archeologie, s. 1007–1010), ale také důkazy o malé vzájemné informovanosti mezi posluchači, jak svědčí např. rozhovor s J. Brožem (s. 978) či J. Peňásem (s. 1020). Imponující seznam editovaných pramenů a literatury (včetně pamětí) čítá několik set položek, z archivních zdrojů (neuvedeny) je vedle dobového tisku využit hlavně AUK, který J. Petrář po roce 1989 řídil více než deset let, a v závěru i ABS.

Až na výjimky, vztahující se zejména k velmi korektně a skromně prezentovanému vlastnímu příběhu, napsal Josef Petrář dějiny vítězů, i když zákonitě vždy dočasných. Pro popis instituce, působící v totalitním systému je to pochopitelná a do jisté míry i jediná schůdná cesta – lidé druhé kategorie, byť by byli její součástí, vyplňovali historickou šedou zónu, amorfni a bez veřejně artikulovaného názoru. Jejich svět se odehrával mimo stranické či mládežnické schůze a aktivity a tvořili jiné, „mimofakultní“ dějiny. Kniha je z velké míry faktografická a dosti úsporná ohledně obecných úvah a hodnocení, zato zalidněná nepřeborným zástupem kolegů a soupeřů (jmenný rejstřík obsahuje na 1500 osob), jimž tak J. Petrář postavil pomník – ať v jakémkoli smyslu. V každém ohledu se jedná o zcela mimořádný opus, který se řadí po bok autorovým vrcholným výkonům na poli historické vědy.

Svatava Raková

Jaroslav MRÁZEK

Svět očima Samuela P. Huntingtona. Pohled z historickosociologické perspektivy

Praha, Karolinum 2014, 126 s., ISBN 978-80-246-2462-4.

Nevelká monografie je pokusem o vystižení podstatných rysů díla a myšlení amerického politologa Samuela Phillipse Huntingtona (1927–2008), jehož jméno je v obecném povědomí spjato především s problematikou euroamerické civilizace a s teorií „střetu civilizací“. Nesnadného tématu se chopil mladý český sociolog Jaroslav Mrázek. Jeho cílem bylo prokázat, že Huntington byl myslitel daleko širšího tematického rozpětí a že přinesl inspirace nejen pro politologii, ale také pro historickou sociologii a další obory, zejména historii, ekonomii a politickou filozofii.

Dílo někdejšího ředitele Institutu strategických studií na Harvardově univerzitě interpretuje Mrázek přednostně se zřetelem na problematiku sociální změny. Zejména sleduje Huntingtonovy úvahy o úloze vojenství v demokratické společnosti, teorii modernizace, demokratizačních procesech a krizi demokracie, vztazích mezi civilizacemi a proměnách americké identity v souvislosti se sílící hispanizací části obyvatelstva Spojených států amerických. Oceňuje Huntingtonovu schopnost pracovat na pomezí sociálních a humanitních disciplín a uplatnit mimořádně široký okruh znalostí, stejně jako klást podstatné otázky bez ohledu na politickou korektnost a odpovídat na ně způsobem, který po zveřejnění vyvolával kontroverzní reakce.

Ve stručném biografickém nástinu Mrázek zdůrazňuje, že Huntington na rozdíl od svých současníků Kissingera a Brzezinského trvale působil v akademickém prostředí, ale

že z této pozice zároveň aktivně vstupoval do zásadních politických sporů (angažovanost USA v Asii, pokusy o export demokratického politického systému západního stříhu v mimoevropských zemích atd.) a udržoval si realistický nadhled, který je podnětný při výkladu světového vývoje i po autorově smrti. Dalších sedm kapitol je již věnováno analýze Huntingtonových stěžejních publikací a okruhů jeho myšlení, zpravidla s přihlédnutím k názorům některých jeho předchůdců a kritických současníků.

Mezi klíčová témata časnější Huntingtonovy tvorby patří stabilita a obranyschopnost moderního státu, vývoj vztahů mezi armádou, společností a politickou reprezentací, či demokracie a její limity dané autoritou státních institucí; Mrázek pohledem sociologa při jejich rozboru oprávněně zařazuje Huntingtonovy názory do souvislosti s mocensko-politickým vývojem, proměnami americké společnosti a mezinárodních vztahů a zvláště s politickým myšlením 20. století. Historik si však nutně klade – zde nezodpovězené – otázky po starších inspiracích ideje spravedlivé války, která prochází dějinami, byť v Huntingtonově případě je zaměřena na obranu či prosazení liberálních principů; neméně závažná je otázka po modelech státního zřízení v evropském novověku, k nimž Huntington zaujímal kritické či pozitivní stanovisko. Mrázek místy záslužně připomíná soudobou odmítavou kritiku autora „konzervativního realismu“, zdůrazňujícího nezastupitelnou úlohu silných národních států, mohl však ještě poněkud větší měrou přistoupit k samostatnému ocenění nosnosti Huntingtonových idejí (do jaké míry totiž nabývají tyto podněty na aktuálnosti při interpretaci současného vývoje).

Pro historiografii mohou být podnětné také Huntingtonovy představy o teorii konvergence politických systémů, jež sledoval ve srovnávací analýze poválečného vývoje USA a SSSR jakožto dvou forem moderní průmyslové společnosti. Ideu postupného splynutí tento autor nesdílel, spíše se přikláněl k pohlcení (submergenci) jednoho systému druhým; ostatně vývoj po roce 1968 a zvláště na sklonku 20. století konvergenční iluze dokonale vyvrátil. Nicméně Huntingtonův pohled, odmítající jednoznačné černobílé posuzování dvou soupeřů bipolárního systému, má svou badatelskou relevanci, a to i při úvahách o soupeření USA s Ruskem a v konfrontaci s rostoucí vahou Číny, také pro 21. století.

Pro historiky je zvláště důležitá kapitola věnovaná Huntingtonově teorii přechodu k demokracii. Nejen proto, že se zřetelem k pracím řady politologů rozebírá pojetí a náplň pojmu demokracie, ale hlavně s ohledem na rozbor koncepce tří „demokratizačních vln“ (první dlouhé 1828–1926, druhé krátké 1943–1962, třetí současné od 1974) a dvou „protivln“ či spíše antidemokratických vln (1922–1942, 1958–1975). I když jde o americký, českým sociologem zprostředkovaný pohled na svět, je to určitá výzva pro příští uvažování o rytmu a periodizaci dějin, v tomto případě i dějin střeoevropských v globálním kontextu. Historický výzkum nejspíš najde mnoho důvodů k revizi takovéto periodizace 19. a 20. století, ale hodnota podobného přístupu spočívá v multikauzálním pohledu na mezníky v dějinách (počínaje revolucemi a válkami a konče proměnami sociálních makrostruktur) a v propojení politických idejí s respektem k reálným výsledkům dějinného vývoje.

Huntingtonovy úvahy o modernizaci zařazuje Mrázek do souvislosti s teoriemi modernity, což představuje užitečné encyklopedické shrnutí problematiky. Americký politolog

úspěšně zpochybnil zjednodušující teze o bezmála automatickém nástupu demokratického zřízení v zemích, kde došlo k ekonomické a sociální modernizaci; k demokratizaci totiž nedocházelo tam, kde se modernizace neopřela o fungující politické instituce, zajišťující řád ve společnosti. Huntington zároveň správně odhadl další vývoj, v němž se modernizace nezápádních makroregionů světa (byť s využitím technických a dalších podnětů ze Západu) nestala cestou k všeobecné westernizaci světa, nýbrž naopak k relativnímu slábnutí vlivu Západu.

Značnou pozornost věnuje Mrázekova kniha světovému bestselleru *The Clash of Civilizations* z roku 1996. Ačkoli se knize dostalo globálního rozšíření až po 11. září 2001 (tehdy také vyšel český překlad tohoto rozsáhlého díla), na její vznik významně zapůsobila kromě rozpadu bipolárního světa zejména série občanských válek na území rozpadlé Jugoslávie, v nichž se střetli – dodejme, že kromě jiných zájmových proudů – bosenští muslimové, chorvatští katolíci a srbští pravoslavní. Mrázek správně poukazuje na starší zdroje multicivilizačního pojetí světa i na kořeny autorova „kulturního obratu“ od politických témat ke kulturologickému pojetí moderních dějin civilizací. Zároveň Huntingtonovu nejznámější knihu hodnotí jako odmítnutí krátkodobě rozšířené teze jeho vlastního žáka, politického filozofa Francise Fukuyamy o „konci dějin“ čili o celosvětovém převládnutí liberálně demokratického systému.

Mrázekův výklad nejdiskutovanějšího z Huntingtonových témat sleduje zásadní, z hlediska skutečného porozumění problému pozitivní linii. Vyvrací povrchní představy o tom, že snad Huntington hlásal ideu nevyhnutelného katastrofálního střetu, a naopak zdůrazňuje skutečnost, že tomuto autorovi šlo především o upozornění na hrozící rizika. Jestliže definoval civilizace na kulturním základě (náboženství, etnicita, dějinné tradice a jim odpovídající instituce), pak nemohl připustit ideu lineárního vývoje ke globální unifikaci. Pojal svět jako multicivilizační a multipolární prostředí, v němž se kulturní shody a rozdílnosti stávají východiskem k utváření integračního, či naopak konfliktního potenciálu ve vztazích mezi civilizacemi. Pro zachování a další vývoj jednotlivých civilizací (především té západní) nabyla na významu podpora vlastní politické a obecné kultury, nikoli její export do jiných civilizačních prostor. V tomto ohledu se zdá, že Huntingtonův odhad vývojových možností už na konci 20. století prozíravě předjímal další vývoj.

Naproti tomu Huntingtonovo geografické vymezení osmi základních civilizačních okruhů se jeví jen jako pracovní hypotéza, kterou lze rozmanitými způsoby zpochybňovat nebo korigovat. Ostatně jde o takový shrnující pohled z euroamerického prostoru, jaký stěží mohou zaujmout badatelé v jiných civilizačních okruzích, ale také američtí či evropští odborníci na jednotlivé okruhy, kteří při své specializaci naopak postrádají globální nadhled. Předpokládám, že spor o klíčové téma současnosti z povahy věci nemůže vést ke shodě všech zainteresovaných vědců, natož politiků; jeho hodnota spočívá právě v tom, že otvírá diskusi a že přispívá k jasnější formulaci otázek a k pokusům o hledání – jakkoli limitovaných – odpovědí. Ve snaze o nalézání jistého, byť nedokonalého řádu uprostřed protichůdných jevů a chaotických představ nacházím pravý smysl Huntingtonových podnětů. Jeho cílem nebylo, jak Mrázek správně zdůrazňuje, volání po střetu, nýbrž naopak po dialogu civilizací a varování před jejich podceňováním a možnými konflikty.

Mladý český autor, promyšleně pracující se zahraniční i přeloženou literaturou, prokázal schopnost jasné analýzy textů a jejich přehledné interpretace. Se zřetelem k dobovému

politickému a myšlenkovému kontextu vyložil odkaz jednoho z nejvlivnějších politologů druhé poloviny 20. století. Uchopení Huntingtonova rozsáhlého díla, které dokázalo oslovit svět, výběr podstatných témat a neotřelé literární podání jsou kvality, pro něž si Mrázková kniha zaslouží pozornost historiků, a to nejen specialistů na nejnovější dějiny.

Jaroslav Pánek

Caroline SYMONS

The Gay Games. A History

London – New York, Routledge 2010, 302 s., ISBN 978-0-415-47296-8.

Nejen v Soči se roku 2014 konaly olympijské hry – i Cleveland s poněkud skromnější pompou hostil v srpnu již desátý ročník „vzdoro“ – olympiády, zvané Gay Games (dále jen GG). Od roku 1982, kdy se v San Franciscu poprvé sešli stejnopohlavní sportovci ke společným závodům, se projekt GG rozrostl do masové globální akce lesbické, gay-, bi-, trans-, intersexuální a queer (LGBTIQ) scény. GG mají výrazný manifestační charakter a usilují prolomit mlčení v otázce sexuality a sportu. Ve většinové společnosti totiž panuje přesvědčení, že homosexualita a sport k sobě příliš nepatří. „Coming out“ člena národního fotbalového týmu je pro mnohé konzumenty sportu stejně nepřipustný jako vize, že by se oblíbená atletka doznala k lesbické orientaci.

Sport disponuje nezměrným vlivem na formování představ o těle a sexualitě. Nejenže ukazuje, jak mají vypadat ideální mužská a ženská těla, ale zároveň tento kánon krásy asociuje s heterosexuálností. Kromě toho sport napomáhá k prosazení patriarchálního společenského konstruktů, v němž dominuje silný muž nad biologicky slabší ženou. John Harris a Barbara Humberstone, odborníci v oblasti sportu a identit, mluví v návaznosti na koncept australského sociologa/socioložky Roberta Williama (Raewyn) Conella o „hegemonní maskulinitě“ (hegemonic masculinity), již jako pendant staví „zdůrazněnou feminitu“ (emphasized femininity) – ženy bývají ve sportu zmiňovány často jen tehdy, pokud dostatečně odpovídají stereotypnímu ideálu feminity a heterosexuality. V bipolárním systému „hegemonní maskulinity“ a „zdůrazněné feminity“ zcela chybí místo pro gay sportovce i lesbické sportovkyně, o transgenderových či intersexuálních sportovcích ani nemluvě.¹ Z této perspektivy se sport jeví jako extrémně diskriminující nástroj symbolické nadvlády maskulinní a heterosexuální společnosti, a tím také jako akutní společenský problém, který lze bez nadsázky označit za celosvětový.

Humanitní vědy se k otázce (homo)sexuality a sportu přibližují jen pozvolna, přesto v posledních letech vznikly důležité interdisciplinární studie, které poukazují na závratnou šíři dosud neprobádaného tématu. Již v roce 1999 uveřejnil Arndt Krüger, dnes emeritní profesor univerzity v Göttingen, jeden z mála průřezových a zásadních textů o ho-

1 John HARRIS – Barbara HUMBERSTONE, *Sport, Gender and International Relations*, in: Roger Levermore – Adrian Budd (edd.), *Sport and International Relations. An Emerging Relationship*, London – New York 2004, s. 48–61, zde s. 49–50.